

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I

VIII. Dizi - Sayı: 35^c

XVIII. TÜRK TARİH KONGRESİ

Ankara: 1-5 Eylül 2018

KONGREYE SUNULAN BİLDİRİLER

III. CİLT

OSMANLI TARİHİ VE MEDENİYETİ

Hazırlayanlar

Semiha NURDAN – Muhammed ÖZLER

ANKARA, 2022

1898 Amerika-İspanya Harbi Devlet-i Aliyye'nin ve Hilâfet-i İslâmiyye'nin Tutumu

Meryem Günaydın*

1898 İspanyol-Amerikan Savaşı

Küba'daki ilk İspanyol yerleşim birimi 1512'de kurulmuş, ada ve ada sakinleri İspanyol hâkimiyeti altına alınmıştır. Adanın yerli ahalisi olan Kızılderililer, “encomienda” adı verilen kölelik sistemi aracılığıyla İspanyol sömürge yönetimi tarafından himaye edilmeye başlanmıştır. Küba üzerindeki İspanyol sömürgeciliğinin tekelci politikaları üreticilerin tepkisini çekmeye başlamıştır. Şeker plantasyonlarını, geniş arazileri, büyük sanayiye ve köle ticaretini yöneten İspanyol sömürge idaresinin tekelci fiyat politikası tıpkı diğer sömürge idarelerinde de örneği görüldüğü üzere muhalif kesimin ayaklanmasıyla sonuçlanmıştır.¹ Küba'nın İspanya'ya karşı savaştığı üç kurtuluş savaşının ilki 10 Yıl Savaşları ((1868–1878)), diğer ikisi Küçük Savaş (1879-1880) ve Küba Kurtuluş Savaşı (1895-1898) idi. Son çatışmanın son üç ayı Birleşik Devletler'in katılımıyla artmış, ayrıca İspanyol-Amerikan Savaşı olarak da bilinir hale gelmiştir.²

Küba Kurtuluş Savaşı'nın 1895'te ilk ayaklanmaları gerçekleşmiştir. 1897'de özerk Küba rejimi ilan edilmiştir.³ Ancak İspanya ve Küba arasındaki bu savaşa *Maine* olayı patlak verince ABD'de doğrudan müdahale etmiştir.⁴ Havana körfezine demirlemiş olan ABD zırhlısı *Maine* havaya uçurulmuştur. Bu olay üzerine 21 Nisan 1898 tarihinde ABD İspanyol hükûmetine bir muhtıra ileterek diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Birkaç saat gibi kısa bir zaman içerisinde ABD birlikleri Küba'yı abluka altına almıştır.

* Arş. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Elazığ/ TÜRKİYE, mgnydn@yahoo.com ORCID: 0000-0002-3957-1471

1 Nazan Çiçek, “Osmanlı İmparatorluğu ve Küba İlişkilerinin Başlangıcı”, *Osmanlı İmparatorluğu-Latin Amerika (Başlangıç Dönemi)*, Mehmet Necati Kutlu, vd. ed. Fatma Öznur Seçkin, Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 64.

2 David Traxel, *1898 The Birth of the American Century*, Alfred A. Knope New York 1999, s. 78.

3 Çiçek, *age.*, s. 66.

4 Jose Canton Navarro, *Küba Tarihi Bir Halkın Biyografisi, Yazılama*, İstanbul Nisan 2011, s. 76-77.

İspanyol kuvvetlerinin Küba'daki masum insanlara uyguladığı şiddet, Amerikan vatandaşlarına sert müdahale de bulunduğu yönünde dile getirilen şikâyetler Amerikan basınında yer bulmuş,⁵ bunun üzerine New York ve Washington'da Kübalı isyancılara destek veren kalabalıklar bir araya gelmişlerdir. Basın, İspanyol zulmünü ve baskısını yazmıştır. Joseph Pulitzer ve William Randolph Hearst en önemli ve etkili kalemlerden olmuştur. Hearst ve Pulitzer'in haberciliği "*Yellow Journalism*" olarak adlandırılmıştır. Bu habercilik anlayışına göre sadece haberleri rapor etmek yetmez yayımcı kavgada yerini almalıdır raportörleri ve editörleri yönlendirmelidir. 1898'de ABD'ye ait *USS Maine* savaş gemisinin batırılması ve bunun sonucunda iki yüz elli sekiz Amerikan mürettebatının ölmesi İspanyol-Amerikan savaşını tetiklemiştir. Bu olayın İspanya tarafından gerçekleştirildiğinden en ufak bir şüphe bulunmamaktaydı. Bu olay üzerine World ve Journal İspanyol hıyanetine vurgu yapan savaş taraftarı manşetler atmışlardır.⁶ New York Journal *Maine* olayının failini ortaya çıkarana 50 dolar ödül vereceğini duyurmuştur.⁷ Andrew Carnegie bu durumu Amerika'nın kapısının eşliğine "Küba" adında bir çocuk bırakılmıştı, insanlık, görev ve kader adına fedakârlıklar yapılmalıydı şeklinde özetlemiştir.⁸ Amerikan halkı Küba bağımsızlık hareketini ilgiyle takip etmiş ve 1898 Mart itibarıyla İspanya'ya karşı Amerika'nın artık askeri bir güç kullanmasını desteklemişlerdir.

İspanya-Amerika arasında harbin kaçınılmaz olduğu haberleri Amerikan *Maine* nam zırhlısının berhava edilmesi olayına atıf yapılarak Osmanlı arşiv belgelerine de konu olmuştur.⁹ Zira, İspanyol koloniciliği ve Küba milliyetçiliği birbirine taviz vermeyecek iki güç idi. "İlerici Emperyalizm" olarak adlandırılan Amerikan dış siyasetine göre ABD'nin devletlere karşı uygarlaştırıcı bir misyon üstlenmeye hakkı olduğuna inanılmaktadır. Küba halkının İspanyolların kötü muamelelerinden kurtarılmaları gerektiği düşüncesine zemin hazırlayan bu siyasetle ABD, İspanya-Küba meselesine müdahil olmuş ve 11 Nisan 1898 Kongre'nin verdiği yetki kararı ile Küba'nın bağımsızlığını sağlamak üzere adaya çıkartma yapmıştır.

5 Çiçek, *age.*, s. 75.

6 Traxel, *age.*, s. 111.

7 Ron Ziel, *The Birth of the American Century Centennial History of the Spanish American War* (Edited by Jedidiah Clauss), Amereon House Mattituck, Sunrise Special Ltd. Bridgehampton, New York USA 1997, s. 62.

8 Türkkiye Ataöv, "1898 İspanyol-Amerikan Savaşı ve Sonuçları", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C 22, S. 2, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1967, s. 255.

9 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Y.PRK.EŞA., 29-26.

1898'de sunulan ultimatom ile Porto Riko ile İspanya'nın elinde bulunan adalar, Mariana (Ladron) takım adalarından birinin savaş ve Küba başkaldırması tazminatı olarak devrini istiyordu. 10 Aralık 1898'de savaş Paris Antlaşması ile son bulmuştur. İspanya ile yapılan antlaşma¹⁰ ile İspanya Küba'daki bütün egemenlik haklarından vazgeçmiştir. Porto Riko ile İspanya'nın elindeki Batı Hind Adaları ve Marinalar'daki Guam adasını İspanya Amerika'ya devretmiştir. Filipin Adaları'nıda Amerika'ya devreden İspanya'ya antlaşmanın onay belgelerinin değiş-tokuşundan sonra üç ay içinde Amerika 20 milyon dolar ödeyecek idi. McKinley'in genişleme siyaseti sonucu İspanya'ya başkaldırmamış olan Porto Riko'da ilhak edilmiş Küba'nın Guantanamo ve Bahia Honda deniz üslerine girilmiş, Büyük Okyanustaki Guam gibi stratejik adalar antlaşma kapsamına alınmıştır. Amerikan hükümetini temsil eden Hay, Filipinler'in tümünün savaş ganimeti olarak elde tutulması yönündeki tarihsel kararın alınmasında ve böylece ABD'nin başlıca emperyalist ülkelerden biri konumuna gelmesinde belirleyici olmuştur.

İspanyol-Amerikan Savaşı Küba'da, Portoriko'da ve Filipinler'de İspanyol hâkimiyetine son verdiği gibi Amerika Birleşik Devletleri dünyanın ana gücü haline geldi. Filipin adaları, Guam ve Porto Riko'da ise Amerikan hâkimiyeti başlamıştır.¹¹ Amerika'nın kendisinden binlerce kilometre uzakta, başka bir kıtanın parçası olan ve farklı milletlerin ve dillerin yaşadığı Filipin Adaları'nı alması ticari bir fırsat ve yeni pazarlar için ümit yaratmıştır.¹² Bu savaştan galip çıkan Amerika'nın dış işleri politikası yayılmacı ve milliyetçi bir çizgiye doğru değişmiştir.

Müstemleke Müslümanları Üzerinde Hilafet Makamının Rolü

19. yüzyıl Osmanlı Devleti ile İslam dünyası arasında yeni ilişkilere sahne olmuştur. Müslümanların çoğunlukta olduğu kolonyal yerlerde Müslüman ahalinin kontrolü önemli bir siyasi mesele haline gelmiştir. Bu kapsamda Osmanlı Devleti'nin izlediği siyaset Batılı devletlerin siyasetleri açısından da önem kazanmıştır.

Oryantalist ve kolonyal idareciler Osmanlı Devleti'nin ve Hilafet makamının Avrupa kolonilerindeki Müslümanların da dini lideri olarak görülmesini sert bir şekilde reddetmişlerse de 19. yüzyılda da yeryüzünde Müslümanların halifesi iddiası Osmanlı Devleti tarafından devam etmekte ve kabul görmekteydi.

10 Türkkiye, *age.*, s. 250.

11 William G. Clarence-Smith, "Middle Eastern States and The Philipinnes under Early American Rule, 1898-1919", *From Anatolia To Aceh Ottomans Turks and Southeast Asia*, Edited by A.C S. Peacock&Annabel Teh Gallop Oxford University Press, 2015, s. 199.

12 Ataöv, *age.*, s. 249.

Sömürge yönetimlerinin devamı noktasında Müslüman yerli halkın kolonyal idareye başkaldırması halinde Panislamizm bir tehdit olarak görülmüştür. Zira Panislamizm doğası gereği, İslam dünyasına Osmanlı'nın katılımını ve müdahalesini sağlamakta, halifelik makamının sağladığı güç etkisiyle siyasi avantajlar sunmaktadır. Bu sebeple özellikle oryantalistler anti-batılılaşma ile ilişkili olarak gördükleri Panislamizm'i sıklıkla eleştirmişlerdir ancak Panislamizm Sultan II. Abdülhamid döneminde yaygınlaştırılmış ve siyasi amaçlarla kullanılmıştır.

Güneydoğu Asya'da Osmanlı Devleti'nin ve Hilafet makamının müdahalesi Osmanlı tarafından başlatılmamış olup bazı girişimler doğrudan Malay-Endonezya Sultanlıkları tarafından talep edilmiştir. Bölgede yerel sultanlıkların kendi aralarında meydana gelen mücadelelerinde ve Portekizler, Hollandalılar gibi kolonyal güçlerin işgallerine karşın İstanbul'dan yardım talepleri olmuştur. 19. yüzyıl ortalarında Uzakdoğu Hint takımadalarından Sumatra Cezire'sinin kuzey topraklarında bulunan yerel sultanlıklar sömürgeci Avrupalı idarelere karşı sık sık Osmanlı Devleti'nden himaye ve tabiiyet taleplerinde bulunmuş olmalarına karşın, Osmanlı Devleti'nin siyasi zayıflığı bu isteklere cevap verilmesinin önünde engel oluşturmıştır. Dönemin özellikleri itibariyle Osmanlı Devleti'nin Avrupalı Devletlerle bir çekişme içerisine girme kaygısı yaşadığı anlaşılmaktadır.¹³ İstanbul'daki Rus, İngiliz, Fransız ve Alman elçilikleri sömürge idareleri altında yaşayan Müslümanların İstanbul'dan yardım talepleri halinde Osmanlı Devleti'nin duruma müdahalesinin önüne geçmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda Hollanda kolonyal idaresi altında her türlü baskıya maruz kalan ve Hristiyanlaştırma faaliyetlerine karşı gelen Açe Sultanlıklarının Osmanlı himayesi talepleri önemli örnek teşkil etmektedir. Genel olarak; Osmanlı Devleti'nin dönemin şartları itibariyle Avrupa devletleri ile siyasi bir karışıklığa girecek kadar güçlü olmaması, İstanbul ile güneydoğu Asya coğrafyası arasındaki uzaklık, yanlış veya eksik bilgi aktarımı bu durumu daha da olumsuz etkilemiştir. Ne yazık ki gelen himaye ve yardım isteklerine verilen cevaplar bu sebeplerden dolayı yetersiz kalmıştır.¹⁴

Güneydoğu Asya'da Filipinler'e İslâm'ın girişi güneyden Müslüman tüccarlar vasıtasıyla gerçekleşmiş olup burada Sulu İslâm Devleti, Mindanao İslâm Devleti

13 İsmail Hakkı Kadı, "The Ottomans and Southeast Asia Prior to the Hamidian Era: A Critique of Colonial Perceptions of Ottoman-Southeast Asian Interaction", *From Anatolia To Aceh Ottomans Turks and Southeast Asia*, Edited by A.C S. Peacock&Annabel Teh Gallop Oxford University Press, 2015, s. 165.

14 İsmail Hakkı Göksoy, "Acehnese Appeals for Ottoman Protection in the Late Nineteenth Century", *From Anatolia To Aceh Ottomans Turks and Southeast Asia*, Edited by A.C S. Peacock&Annabel Teh Gallop Oxford University Press, 2015, s. 196

ve Manilad (Manila) İslâm Devleti olmak üzere üç Müslüman devlet kurulmuştur.¹⁵ İspanyol idaresi altındaki Filipin takımadalarında bulunan Müslüman ahali de İspanyol sömürge idaresine karşı İstanbul'daki Osmanlı Sultanı ve halifesinin korumasını istemiştir. İspanyolların adaya gelişi ve burada yaşayan Müslümanlara karşı siyaseti İstanbul'dan beklenen yardımın esas sebebidir. Kraliyet topraklarını ve ekonomik kaynaklarını artırmak ve halkı katolikleştirmek (Hristiyanlaştırmak) İspanyol sömürge idaresinin siyasi iki ana amacı idi.¹⁶ Yedi yüzyıla yakın İspanyollar Filipinler'de İslâm'a karşı bir savaş yürütmüşlerdir. 1578'ten itibaren İspanyol sömürge idaresi Moro Müslümanlarına yönelik çok sayıda saldırıda bulunmuştur.

1575-80 yılları arasında Filipinler İspanyol Valisi Francisco de Sande, Manila'ya gelmiş ve İspanyol sömürge idaresini dizayn etmiştir. Saldırgan bir siyaset izlemiş olup Çin'i dahi işgal etmek üzere Kral II. Filip'ten izin almıştır. Bruney'i işgal ederek Manila İslam seçkinlerine Bruney'in sadakatini kırmaya çalışmıştır ki 1578'de burayı İspanyol sömürge topraklarına katmıştır.¹⁷ Sande, önemli deniz ve ekonomik gücü bulunan Açe'nin ve uzun süredir kullanılan İslam ticaret yollarının önemine binaen bölgede artan Türk tehdidine karşı Portekizliler tarafından işgal edilmesine yardım etme niyetinde olmuştur.

Manila'daki artan İslam nüfusuna İspanyol baskı ve tehdidi ortaya çıkmıştır. 1585 tarihli yazılan İspanyol raporlarında Filipin takımadalarındaki Müslümanların uluslararası İslam ağında geniş bir yere sahip oldukları iddia edilmiş ve Miguel López de Legazpi tarafından İspanya Kralı II. Filip'ten 1567 tarihinde bölge Müslümanlarının siyasi, ticari ve dini tehdit oluşturmaları gerekçesiyle köleleştirilmesi için ruhsat istenmiştir.¹⁸ Ayrıca Müslümanlar, İncil müjdesinin yaygınlaştırılmasında bir engel olarak görülmüşlerdir.

Melchor de Ávalos, bölgede var olan İslâm'ı “*güneydoğu Asya'da İnebahtı'nın yenik savaşçılarının tezahürü*” şeklinde tasvir etmiştir. Sonuç olarak Filipin takımadalarında bulunan Müslüman ahali İber yarımadası Müslümanları gibi tehdit olarak görülmüş ve İspanya'da Müslüman anlamına gelen İspanyol sözcüğü Moros ile tanımlanmışlardır.¹⁹ Filipinli Müslümanlar anlamına gelen Moro böylece

15 Rıza Kurtuluş, “Asya”, *DİA*, C 3, s. 539.

16 James R. Arnold, *The Moro War: How America Battled a Muslim Insurgency in the Philippine in the Philippine Jungle, 1902-1913*, Westchester Book Group, USA 2011, s. 5.

17 Isaac Donoso, “The Ottoman Caliphate and Muslims of the Philippine Archipelago during the Early Modern Era”, *From Anatolia To Aceh Ottomans Turks and Southeast Asia*, Edited by A.C.S. Peacock&Annabel Teh Gallop Oxford University Press, s. 122.

18 Donoso, *age.*, s. 125.

19 Donoso, *age.*, s. 128.

kullanılagelmıştır. Morolar (Moros) adıyla anılan Filipinler'deki Müslümanlar, Luzon'un en büyük adası olan Mindanao adası ile Basilan ve Sulu adalarında, bir kısmı da Manila'da yaşamaktadır. Filipinli Müslümanlar, 16. yüzyıl sonrası İspanyol sömürgeciliği, 20. yüzyılın başlarında Amerikan egemenliği altında yaşamışlardır. Filipinler bağımsızlığını ilan ettikten sonra da Müslümanlara karşı tarih boyunca uygulanan baskıcı politikalar, gelir dağılımındaki dengesizlik ve fırsat eşitsizliği sebebiyle isyanlarda bulunmuşlardır.

İspanyollar'ın güneydeki sultanlıkları yönetimleri altına alma ve halkı Hristiyanlaştırma faaliyetleri Müslümanların direnişleri sonucunda başarılı olmamıştır. 1587'de genel vali Francisco de Sande, Mindanao ve Sulu Müslümanlarına karşı başlattığı askerî harekât ile Mindanao bölgesine herhangi bir Müslüman davetçinin girmesine ve faaliyet göstermesine izin vermemiş bunlardan yakalananları Manila'ya getirtmiş, sultanlarla halka Hristiyanlığın kabul ettirilmesini ve camilerin yıkılmasını emretmiştir. Bu baskıcı uygulamalara karşı Müslümanlar mücadele etmişler ve “Moro savaşları” adıyla bilinen ve yaklaşık üç asır süren savaşlar böylece başlamıştır.²⁰

1744 tarihinde Kral V. Filip, her sultanlığa Cizvit misyonerlere çalışmalarını yürütmek üzere izin vermelerini isteyen bir mektup göndermiş ve Sulu sultanı Azim al-Din bunu kabul etmiştir. Bunun üzerine kardeşi Bantilan ile ayrılığa düşmüşlerdir. Bantilan misyonerleri kovmak istiyordu. Sulu sultanına yönelik suikast girişiminden sonra Zamboanga'ya kaçmıştır. Azim al-Din 1750 yılında Manila'ya ziyarette bulunmuş ve inancını değiştireceğini Hristiyan olacağını duyurmuş, sonra da 1750'de vaftiz edilmiştir. Bantilan bunun üzerine İstanbul'dan Halifelik makamından İspanyolların İslam'ı sona erdirmek istediklerini ve tehditlerini yazdığı bir mektupla resmen yardım ve koruma istemiştir. Daha sonra bu olayları iç savaş takip etmiştir. Nihayetinde İspanyol hâkimiyetinin tekrar sağlandığı bu bölgede uzaktaki İstanbul'un anlaşmazlıklara müdahil olamayacağı görülmüş ve anlaşılmıştır.²¹

1851 tarihinde “*Act of Incorporation into the Spanish monarchy*” adlı kuruluş yasası Sulu sultanı tarafından imzalanmış ve böylece Sulu sultanı İspanyol hâkimiyetini tanımıştır. 1876'da da Filipin takımadalarında İspanyol varlığı kalıcı hale gelmiştir. Sulu, Siasi, Taviran, Pollok, Cotabato, Mindanao'da İspanyol kaleleri inşa edilmiştir. Böylece Filipin adalarında sultanlıklar, İspanyol yönetimi himayesine

20 İsmail Hakkı Göksoy, “Filipinler”, *DİA*, C 13, s. 84-88.

21 Donoso, *age.*, s. 134.

girmişlerdir.²² Harun-al Rashid, Sulu sultanını 1886 tarihinde Amir-al Mu'minin unvanıyla taçlandırmıştır ancak bu unvan diğer sultanlara geçmemiştir. Daha sonra Filipin sultanları İstanbul'dan halifelik makamından on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda yardım ve himaye beklemeye devam etmişlerdir.

19. yüzyılda Sulu İspanyol-Amerikan Savaşı ile birlikte bir kez daha Osmanlı sultanı ve halifesinin müdahalesi gündemine gelmiştir. İspanyolların mağlubiyeti üzerine Filipin Adaları'nın asilerin eline geçtiği haberleri İstanbul'a ulaşmıştır. Milliyetçi lider Emilio Aguinaldo, 1898'de Manila hariç bütün Luzon adasını ele geçirerek Malolos'ta Filipinler'in bağımsızlığını ilân etmiştir. Osmanlı basını da General Anderson'dan gelen bir telgrafnameye göre Aguinaldo'nun "*Filipin'de diktatörlüğünü ve idâre-i örfiyye ilan eylemiş*" olduğu ve Aguinaldo'nun "*Amerika hükûmetine arz-ı inkıyâd (boyun eğme) etmekten imtinâ*" ettiği "*Filipinde bir idare-i müstakile tesis etmek istiyor*"²³ olduğu bilgisine yer vermiştir. Aguinaldo ordugahını tesis etmiş ve reis-i vükelâ olarak Harbiye nâzırını, dahiliye nâzırını ve de hariciye nâzırını tayin eylemiştir.²⁴

İspanya-Amerika savaşından sonra İspanya Paris Antlaşması ile (10 Aralık 1898) bu ülke üzerindeki hâkimiyet hakkını Amerika Birleşik Devletleri'ne devretmiş ve böylece Filipinler tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. İspanyol-Amerikan savaşı sonucu bütün Filipinler Amerika Birleşik Devletleri'ne devredilmiş ve Müslümanlar Amerikan birliklerine karşı koymuşlardır.²⁵

Filipinler'in alınması ABD'nin Asya'daki ticari çıkarlarının gelişmesinde önemli bir aşamaydı.²⁶ Ancak, Filipinler'de ABD sadece Hristiyan Filipinlilerin değil Müslüman grupların da şiddetli direnişiyle karşılaşmıştır. Filipinler'de Amerikan basınında yer aldığı kadarıyla İspanyol idaresinden kurtulmak isteyen ahalinin Amerikan güçlerine direnişi beklenmemekteydi. Aguinaldo yönetimindeki isyancıların ABD'nin Filipinler tarafından ilhak edilmesini destekleyecekleri yönünde bir düşünce hâsıl olmuştu.²⁷ Ancak Filipinler'de ABD'ye karşı ortaya çıkan bu direniş karşısında Amerika, Ortadoğulu yöneticilerden yardım aramaya doğru yönelmiştir. Uzakdoğu Asya'da Hollanda ve İngiltere bu tür siyasi bir müdahaleye

22 Donoso, *age.*, s. 142-143.

23 "İspanya ve Amerika Muharebesi Filipinde", *Tercüman-ı Hakikat*, 28 Temmuz 1898.

24 "İspanya ve Amerika Muharebesi Filipin Ahvali", *Tercüman-ı Hakikat*, 27 Temmuz 1898.

25 Göksoy, *agm.*, s. 84-88.

26 Ataöv, *age.*, s. 249.

27 "Future of Cuba", *The St. Paul Globe*, July 22 1898.

kapılarını sıkıca kapatmış olmalarına rağmen Amerika sömürge bloğunda farklı bir davranış göstermiştir.

ABD, bu konuda bölgede bulunan çok sayıda Ortadoğulu göçmeni göz ardı edemezdi. Filipinler'deki Ortadoğu'dan gelmiş olan yerleşimciler Sina'dan Kilikya'ya uzanan coğrafi olarak Suriye sınırlardan gelmekteydiler. 1870'lerden itibaren Filipinler'e gelen Yeni Culfa Ermenileri ve Hadhrami Arapları göçlere öncülük etmişlerdir. Sonradan gelen 1898'de sayıları iki bin olarak telaffuz edilen Osmanlı göçmenleri takımadalarda dağınık olarak yaşamaktaydılar. Bunlar Hadhramaut(Yemen'de bir yerleşim yeri) Arapları dışında kesin olarak Osmanlı vatandaşı idiler.²⁸

Filipin takımadalarına Amerikan askerinin gelmesiyle Osmanlı'nın müdahalesi gündeme gelmiştir. Amerika, büyük bir savaştan daha yeni çıkmıştı ve Filipinler'de Amerikan hâkimiyetini kabul etmeyen isyancılarla yeni bir savaşa girmek istemiyordu. Burada savaşan Moro Müslümanlarıyla nasıl başa çıkacağını bilmiyordu. Washington gazetesi muhabiri 1899 yılı mart sonunda ABD Dışişleri Bakanı John Milton Hay tarafından İstanbul'da bulunan Amerikan büyükelçisi Oscar Solomon Straus'a, Osmanlı sultanı ve halifesi II. Abdulhamid'ten Sulu Sultanlığı'nda bulunan Moro Müslümanlarını silahlarını bırakmaya ikna etmesi için istekte bulunmasını önermiştir. Straus, McKinley'in Müslümanların halifesinden Jolo'daki Moro ayaklanmasını durdurma konusunda yardım istediğini Sultan'a iletmıştır.

Amerikan elçisinin Osmanlı Sultan'ı ile yapacağı bu görüşme arşiv belgesinde yer almıştır. Bu belgede “*Filipin adaları civarında bulunan ve Havai adalar tabir olunan adalarda bulunduğu haber alınan ahalinin iki milyon nüfusa karib ve cümlesinin İslam idüğü*” bilgisiyle ve “*mezkur adalar ahal-i İslamiyesinin Hazret-i Hilâfetpenâhîlerine tezayüd-ü münâsebât-ı lazımeden bulunduğu*” beyanatıyla Amerikan sefirinin Sultan ile görüşmeye geleceği ve tercümanın kitabet dairesine gelmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁹ Bu durum belgede Yunan muharebesinden sonra her tarafta “*müşâhede olunan tesirât-ı hasene*”ye bağlanmıştır. 27 Mart 1899 (15 Zilkade 1316) tarihli bu arşiv belgesi Oscar Strauss'un hatıratında yer verdiği Sultan ile görüşmesini doğrulamaktadır. Straus, hatıratında bu görüşmeden şöyle bahsetmiştir: “*1899 baharında (Dışişleri Bakanı) Hay'ın sekreterliğinden bir yazı aldım. Ekinde Vaşington “Chicago Record” gazetesi muhabiri William E. Curtis'e ait bir yazı ile birlikte, Curtis Vaşington'da resmi ve gayr-i resmi*

²⁸ Clarence-Smith, *age.*, s. 200.

²⁹ BOA, Y.PRK.UM., 45/40.

çevrelerde neler olup bittiğini iyi bilen zamanının en iyi bilinen yazarlarından biridir. Curtis Türk elçiliğinden bir görevli ile yaptığı mülakat neticesinde Türk-Finan Savaşı'ndan itibaren Sultan'ın dünyadaki Müslümanlar arasında yeniden saygınlık ve otorite kazandığını öğrenmiştir. Curtis, bu mevcut bakanın ve Türk hükümeti ile iyi ilişkilerin etkisiyle Sultan'ın Filipin Müslümanları üzerinde hüküm sürebileceğini düşünmüştür. Sultan'ın Sulu Ada'sı Sultan'ına mesaj göndermesi halinde Amerikalı görevliler ile ada Müslümanları arasında barışçıl uyumlu ilişkiler sağlanmış olacaktı ki bu da Amerika adına büyük bir başarı olacak idi.”

Straus hatıratında konunun kendisini oldukça ilgilendirdiğini ve bu önerinin romantizmi ile büyüldüğünü söyleyerek böylece etkili bir hizmet verebileceği ihtimalini görmüş olduğunu da belirtmiştir.³⁰ Straus, Hay-Curtis'in yazılarını aldığı zaman hemen gerekeni yaptığını ancak Filipinler hakkında az şey bildiğini, İstanbul'daki kütüphanede de konu hakkında hiçbir şey bulamadığını yazmıştır.³¹ Paris barış görüşmeleri raporlarının bir kopyasını temin etmiştir. Ancak sonra bir meslektaşı tarafından Fransız Coğrafyacı Jean Jacques Reclus'un çalışmalarını edinerek Filipin Müslümanlarının İran'daki gibi Şii olmadıklarını öğrenmiştir. Sünni olan Filipin Müslümanlarının bu münasebetle Osmanlı Hilafeti'ni ruhani lider ve hami olarak tanıdıklarını anlamıştır.³²

Saray'dan Sultan ile görüşme isteğinde bulunan Straus, Sultan'ın Sulu Müslümanları hakkında az şey bildiğini onların Sünni olup olmadıklarını sorduğunu aktarmaktadır. Sultan ayrıca Sulu Müslümanlarının hac yapıp yapmadıklarını da sormuştur. Bunun üzerine Straus, Borneo Müslümanları gibi hac vazifelerini yerine getirdiklerini söylemiştir. Straus bundan sonrasını şöyle aktarmıştır:

“Sultan'ın Hükümetimizin Muhammadanizme (Muhammed'in dini) karşı tavrı konusunda biraz güvence isteyebileceğini ve onu rahatlatılabileceğini düşündüm. Amerika ile Trablus arasında 1796'da imzalanmış olan antlaşmanın XI. maddesinin tercümesini hazırladım geldim: ³³

‘Amerika Birleşik Devletleri esasen Hristiyanlık temeli üzerine kurulmadı.

30 Oscar S. Straus, *Under Four Administration: From Cleveland to Taft*, Houghton Mifflin, Boston, 1922, s. 143.

31 Osmanlı Devleti Strauss'un bahsettiği gibi Filipinler coğrafyasına kayıtsız ve ilgisiz değillerdi. Örneğin Sultan Abdülaziz zamanında (1861-1876) Bağdatlı Bekir Hoca adında bir Osmanlı âlimi Filipinler'e gitmiş ve oradaki Müslümanların hayatı hakkında incelemeler yapmıştır. Edindiği izlenimlerini Seyahatnâme-i Filibin adlı eserde toplamıştır. Kurtuluş, agm., s. 539.

32 Straus, *age.*, s. 144.

33 Straus, *age.*, s. 145.

Bu noktadan hareketle Müslümanların din, şariat ve huzuruna hiçbir kastı ve nefreti yoktur. Belirtildiği gibi Birleşik Devletler hiçbir Muhammed'i topluma karşı savaş ve düşmanlığa girmiş değil. Bu antlaşmanın tarafları bu iki ülkenin birlikte kurduğu harmoniyi kesecek dini bir yorum ve bahane ileri sürmeyecekler.³⁴

Sultan bunu okurken yüzü aydınlandı. Benim önerim doğrultusunda hareket etmemizi iki sebepten dolayı, insanlık uğruna ve Amerika'ya yardım etmek için memnuniyetle karşılayacağını söyledi. Hizmetlerinin takdir edileceğini umduğunu ve vesileyle kendisini tanıttığında kendisine benzer bir samimi ruhun gösterileceğini sözlerine ekledi. Benim bir "beyefendi" olduğumu biliyordu ve Hükümetimden önerileriyle tanıştığı ruhu tanıyacaktı. Söz konusu Müslümanlar onu Müslümanların halifesi olarak kabul ettiler ve tavsiyesine uyduklarından emin oldular.

Mesajını onlara iletme araçlarını konuştuk ve sonunda, Sulu şeflerin orada olup olmadığını anlamak için, Müslüman hacıların toplandığı Mekke'ye bir telgraf göndermeye karar verdik. Göndermeden önce, Majestelerinin sekreteri bana telgrafın çevirisini okudu.

Sultan, iki Sulu şefinin Mekke'de olduğuna dair bir cevap aldığını bana bildirmek için iki gün sonra beni Saray'a davet etti. Daha sonra bir başka telgrafla Sultan adına şefleri bilgilendirerek, Amerikan Elçi Bey'le (Amerikan bakanı) kesin bir anlayışa ulaşıldığını ve Amerikan ordusunun kontrolü altına geçtikleri takdirde dinlerinin uygulanmasında rahatsız edilmeyeceklerini anlattılar. Sultan'ın refahlarıyla ilgili derin endişesi nedeniyle, herhangi bir kan dökülmesini önlemek için bir an önce halkına dönmelerini öğütledi ve onlara talimat verdi.³⁵ Straus sonra Hay'a telgraf çekerek Filipin komutanı General Bates'i durumdan haberdar etmesini ve tavsiyede bulunmasını istemiştir. Böylece Sulu şefleri halklarının yanına bir an önce dönme talimatı almış olduğu gibi Osmanlı Sultanı ve Halifesi Sulu Müslümanlarını Amerikan ordusu yanında olmaları halinde dini özgürlüklerinin muhafaza edileceğini temin etmiş ve öğütlemiştir.

Üç ay sonra Filipinler'den isyancı bir lider olan Aguinaldo'nun Sulu Müslümanları'na bir temsilci göndermiş olduğunu ancak Sulu Müslümanlarının isyancılara katılmayı reddettiklerini ve kendilerini Amerikan ordusunun kontrolü altına aldıklarını böylece Amerikan egemenliğini tanıdıklarını söylemişlerdir.³⁶

34 Bu madde ile ABD'nin laik bir devlet olduğu teminatı verilmiş, uluslararası müzakerelerin Hristiyan inancına göre değil hukuk temelli olacağı garantisi verilmiştir.

35 Straus, *age.*, s. 145-146.

36 Straus, *age.*, s. 146.

Bu bağlamda Hilafet makamının müzakerelerinin ne derece önemli ve değerli olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin Filipin cezaresinde Amerikan hâkimiyetinden yana tavır ve bu daire içerisinde hareket ettiği açıkça görülmektedir. Buna binaen örneğin 22 Aralık 1898 (h. 08.08.1316) tarihli arşiv belgesine göre Amerika tebeasından İrlanda asıllı, Can Dober isimli bir Anarşist'in Filipin adalarına giderek oranın Müslüman ahalisini ihtilale teşvik etmek fikir ve niyetinde bulunduğu³⁷ haberi alınmıştır. Buna karşılık İstanbul hükümeti Dober'in Filipin ahalisi üzerinde daha fazla nüfuz sahibi olmak maksadıyla Osmanlı pasaportu talebini reddetmiş ve merkume hakkında icra edilmekte olan takibât-ı adliyeden kurtulması ihtimaline binaen San Francisco şehbenderliğinden gönderilen eşgal pusulasının sureti zabıta nezaretine malumat olarak gönderilmiştir.

On yıl boyunca Filipin Adaları'nın Moro Eyaleti, Zamboanga Bölgesi'nin valisi olan Yarbay John P. Finley, 1915 yılının Nisan ayında "*The Journal of Race Development*" konulu bir makale yazmış, bu olaya atıfta bulunmuştur:

"İspanya ile savaşın başlangıcında, Birleşik Devletler Hükümeti, Filipinler'deki herhangi bir Müslümanın varlığından haberdar değildi. Bu gerçek, Türkiye Büyükelçimiz Oscar S. Straus'la birlikte keşfedilip haberleştiğinde, o zaman bizlere kutsal bir savaşın önündeki olanakları gördü. ... Padişah Abdülhamid ile bir dinleyici kitlesi aradı ve kazandı ve Filipinler'de Müslümanların dini halifesi olarak hareket etmesini talep etti. Mekke'ye gönderilen bir telgraf gerçeği ortaya çıkardı, Mekke'yi çok sayıda ziyaret ettikleri gibi o zamanlar Kutsal Şehir'de Sulu'dan Moro'ların da orada buldukları ortaya çıktı... Halifelik makamı olarak padişah, Filipin Müslümanlarının Amerikalılara karşı herhangi bir düşmanlığa girmelerini yasaklayan bir mesaj göndermişti; ancak, Amerikan egemenliği altında dinlerine müdahale edilmesine izin verilmeyecekti."³⁸

Straus'un hatıratında bahsettiği Osmanlı sultanının mesajını iletme üzere Müslüman hacıların toplandığı Mekke'ye Sulu hacıların gelip gelmediğini soran telgraf ile ilgili olarak elde edilen 19 Mart 315(31 Mart 1899) tarihli arşiv belgesinde³⁹ Sulu ve Tolu adaları Müslümanlarının Amerika'nın tecavüz etme endişesiyle bu sene hacca gelemeyeceklerinden bahsedilmiştir. Bu belgede

37 BOA, MKT.MHM., 544-48.

38 Straus, *age.*, s. 146-147.

39 BOA, Y.PRK.UM., 45/40, leaf 2.

Sulu ve Tolu denilen cezireler Filipin ile Burino adaları (Brunei) arasındaki arşipelden(adalar denizi ya da takimada) ibaret olan bu coğrafyayı tarif ederek burada daha önce Sulu hükümdarının beyanına binaen İspanya ile aralarında 33 seneden beri eksik olmayan muharebeden bahsedilmiştir. İspanya’dan şehri ikiyüz, üçyüz İspanya riyali tahsisi olunmasına mukabil ve bir miktar asker ikame etmek üzere İspanya’ya bir iskele terk etmiş olduğu ve bu suretle İspanya’nın taht-ı himayesine girmiş olduğunun anlaşıldığı belirtilmiştir. Belgede bahsi geçen hükümdarın “*Zülkarneyn*” namındaki seraskeri ile oradan hayli İslam dahi hacca gelmek için niyet etmişlerse de Filipin cezirelerine vaziyet eylemiş olan Amerikanın orayada tecavüz arzusunda bulunmasına mebni” hac niyetinden sarf-ı nazar eylediklerinden yani bu sene hacca gelemeyeceklerinden söz etmiştir. Belgede ayrıca orada “*beray-ı ziyaret Medine-i Münevvere’ye gitmiş bulunan altı nefer hemşehrileri*”den de bahsedilmiştir.

Arşiv belgelerinden Uzakdoğu’da bulunan Sultanların Mekke ve Medine ziyaretlerinin hem tanınmaları hem de ahalileri hakkında malumat aktarımı için önemli bir yer teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Filipinler’de başlayan Amerikan idaresi altında Morolar kendilerine vaad edilen dini özgürlük ile Mart 1912’de Finley’i, vekil-i mutlak olarak (her istediğini yapmakta serbest) tayin etmişlerdir.⁴⁰ Bunun simgesi olarak ona bir yüzük vermişlerdir. Filipin adaları İslam ahalisinin vekil-i mutlakları sıfatıyla gönderilen arıza ve layihayı Osmanlı Sultan’ına takdim etmiştir.⁴¹ Osmanlı’nın Vaşington elçiliği aracılığıyla rehberlik ve dini öğretmenler (hoca) talep edilmiştir. Bu yönde Moroların devlet okullarında görev yapacak dini bir öğretici ve kutsal metinlerin temini gibi isteklerini İstanbul’da Şeyhülislam Mehmet Esad Efendi’ye iletmış ve bunun yerine getirileceği cevabını almıştır.⁴² Esad Efendi, Moro Müslümanlarına hitaben ihtiyaçlarını temin edeceğini beyan eden kaleme aldığı mektubu ilemesi için Finley’e vermiştir.

Filipinler’in Amerikan idaresi altına alınması ve bunda Osmanlı Devleti’nin rolü önemlidir. Zira, “*İngiltere haricinde bütün Avrupa Amerika’ya karşı idi Türkler de Amerika’nın yanında yer almaktaydı.*”⁴³ Amerika ile Osmanlı Devleti arasında gerçekleşen iş birliği

40 BOA, İ.MBH., 11-99.

41 BOA, İ.MBH., 11-99.

42 Clarence-Smith, *age.*, s. 202-203.

43 George Wasburn, *Fifty Years in Constantinople and Recollection of Robert College*, Boston and New York, Houghton Mifflin Company 1909, s. 257-258.

sınırları iyi tanımlanmış olmayan geçici bir anlaşma niteliğindedir.⁴⁴ Başkan McKinley, yaptığı mükemmel iş için Sayın Straus'a kişisel bir teşekkür mektubu göndermiş ve başarısının Amerika Birleşik Devletleri'nin sahada en az yirmi bin askerini kurtardığını belirtmiştir.

Amerika'nın Monroe doktrini ile İspanyol hâkimiyetine son verme durumu destek görmemiştir.⁴⁵ Senatör George Frisbie Hoar 56'ncı Kongrenin birinci oturumunda “İspanya'nın Filipin Adaları üstünde egemenlik kurmağa hakkı yoktu. (Bu yüzden) bize satma hakkı da yoktur. Biz de onları satın almağa mezun değiliz. Büyük ölçüde kendi çıkarlarımızla ilgili olan Monroe doktrini uzak bir Asya toprağına lafzen ya da uygulanamaz. Bunun altında yatana emperyalizm derler ki, bu doktrin kabul edilecek olursa, dünyayı despotizm yararına değiştirmek gerekecektir.”⁴⁶ sözleriyle emperyalist genişlemeye karşı olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, Sultan II. Abdülhamid, İspanya-Amerika savaşında Filipinler'deki Müslümanlar'a Amerikan askerlerinin yanında olmalarını ve isyancılara katılmaktan sakınmalarını beyan etmiştir.⁴⁷ İspanyolların yenilgisi Moro Müslümanlarına kötü muamelesi sebebiyle ilahi bir ceza olarak görülmüş ve iddiaya göre camilerde Amerika adına dualar edilmiştir.⁴⁸ ABD'nin Avrupalı sömürgeci devletlerden farklı bir tutum sergilemiş olduğu açıktır.

Müşahit Hasan Enver Paşa

ABD-İspanya siyasi ilişkilerinde Osmanlı Devleti ve Hilafet makamının etkisi önemlidir. 1899 yılı Mart ayı sonlarında İstanbul Amerikan elçisi Straus, Sultan II. Abdülhamid'den Müslümanların halifesi olarak yardım talebinde bulunduğu gibi Sultan'dan usulüne uygun olarak yetkilendirilmiş bir müşahit göndermesini istemiştir.⁴⁹ Hasan Enver Paşa başkanlığında (Erkan-ı Harbiye Mirliyası) Kaptan

44 Çağrı Erhan, “Main Trends in Ottoman-American Relations”, *Turkish American Relations Past, Present and Future*, ed. Mustafa Aydın ve Çağrı Erhan, Routhledge Taylor&Francis Group, London and New York, s. 8

45 Ron Ziel, *The Birth of the American Century Centennial History of the Spanish American War* (Edited by Jedidiah Clauss), Amereon House Mattituck, New York, U.S. A. Sunrise Special Ltd. Bridgehampton, NY, USA, s. 6.

46 Türkaya, *age.*, s. 253.

47 Leland James Gordon, *American Relations With Turkey 1830-1930 An Economic Interpretation*, University of Pennsylvania Press, 1932, s. 13.

48 Wasburn, *age.*, s. 257-258.

49 Clarence-Smith, *age.*, s. 200.

Halit Bey’inde yer aldığı bir heyeti 1898’te Küba’ya göndermiştir.⁵⁰ Bu ziyaretle bölge ve bölge Müslümanlarıyla ilgili istihbarat ve askeri stratejilerin doğrudan doğruya öğrenilmesi amaçlanmıştır.

İspanyol-Amerikan Savaşı’nı başka yabancı devletlerden askeri ataşeler de izlemiştir. Müşahit askeri temsilciler şöyle sıralanabilir: General Hasan Enver Paşa Osmanlı İmparatorluğu, Korgeneral S. Aklyama Japon Donanması, Deniz Yüzbaşı Yon Rebeur Alman İmparatorluk donanması, V. E. Anderson, Deniz Yarbayı İsveç kraliyet donanması, Yüzbaşı Abildgard, İsveç ve Norveç ortaelçilik askeri ataşesi, Albay Yermoloff, Rus İmparatorluk elçiliği askeri ataşesi ve memuru.⁵¹

Hasan Enver Paşa gönderdiği raporda Küba halkının İspanyollarla mücadelesinden övgüyle bahsetmiş ve Amerikan işgaline karşı aynı şekilde mücadele edecekleri değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵²

Küba cezaresi ile ilgili olarak Enver Paşa The New York Times World mülakatına The Appeal gazetesi yer vermiştir. Bu haberi takiben Hasan Enver Paşa’yı tanıtan kısa bir özgeçmiş ayrıca paylaşılmıştır. New York Dünyası Editörüne Amerikan ordusunun yegâne ve gönüllülerin askere alındıkları zamandan bu yana geçen zamanı göz önünde bulundurarak, harika bir şekilde donatıldığını gördüğünü belirtmiştir.⁵³ Amerikan ordusunda süvarilerin Küba bölümlerinde çok etkili olabileceğini söyleyen Enver Paşa, Amerikan askerleriyle ilgili ilk izlenimlerinin günden güne derinleştiğini ve güçlendiğini beyan etmiştir. Ahlak, disiplin ve itaat içinde Amerikan askerini benzersiz olarak nitelemiştir.

Küba’da İspanyol-Amerikan Savaşı esnasında yabancı milletlerin tüm temsilcilerine ulaşım ve konaklama imkânı sağlanmıştır. Küba’ya varışında Enver Paşa, gazetelerde üzücü bir haberle karşılaşmıştır. Seneca’dayken yaralı askerlerin kullanımı için diğer yabancı temsilcilerin odalarını vermelerine rağmen Enver Paşa’nın kendisine tahsis edilmiş olan odadan vazgeçmeyi reddettiğine yönelik

50 “Turkish Attaches”, *Los Angeles Herald*, 18 Mayıs 1898; “Turks Will Watch the War”, *The Omaha Daily Bee*, 18 Mayıs 1898; “Turks Coming to See the War”, *The Sun*, Vol. LXV, No. 260, 18 Mayıs 1898, “*Turks Coming to See the War. Constantinople, May 17. Enver Pasha and Capt. Halil Bey have sailed for the United States. They will accompany the American forces as military and naval attaches.*”

51 *The St. Paul Globe*, *Suspects Set Free. Passengers From the Seneca Land*, ed at the Battery, New York, July 22 1898

52 Ömer Faruk Yılmaz, “Kübada’ki Osmanlılar”, *Yedikata*, S. 27, Çamlıca Basım, Kasım 2010, s. 21-22.

53 “Turkish General Reviews The War Hassam Enver Pasha On The Fighting at Santiago”, *The Appeal*, , Vol.14, No. 32, 6 Ağustos 1898. Bk. Ek.2

gazetelerde haberler çıkmıştır.⁵⁴ Bu habere örnek olarak Hope Pioneer'de çıkan haber şöyledir: “Küba’dan New York’a kadar olan yolda yaralı ve ölen askerler için kabininden vazgeçmeyi reddeden Santiago’daki ordumuzla dış askeri атаşe olan Enver Paşa, Almanya imparatoru’nun, Filistin’e yaptığı yolculuk sırasında padişah tarafından atın ustası olarak görevlendirilmişti.”⁵⁵ Enver Paşa, The New York Times World mülakatında gazetelerde yer alan bu hikayenin baştan sona bir uydurma olduğunu beyan etmiştir.⁵⁶ Enver Paşa, Capt. Decker’dan gemiye kabul edilip edilmeyeceğinin sorulduğunu ve bütün kabinlerin dolu olduğu söylendiği halde bunun kendisi için sorun olmadığını söyleyerek gemiye bindiğini söylemiştir. Daha sonra Albay Van Horne, yabancı temsilciler için yatak bulmaya çalışmış ve sadece bir tane bulmuştur. Enver Paşa’nın rütbesinden dolayı bu odayı ona tahsis etmişlerdir. Enver Paşa, daha sonrasında gemiye bir yaralının intikal etmediğini ve kimsenin kendisine odaya ihtiyaç duyulduğunu söylemediğini belirtmiştir. Kendisine oda tahsis edilmesinin Amerikan misafirperverliğini yansıttığını mülakatında ayrıca ifade etmiştir.

Mülakatında Türk-Yunan savaşında, tüm yabancı gözlemcilerin bizzat ya da yardımcıları ile operasyonları angajmana uygun olarak gözlemlediğini hatırlatarak Küba’daki durumu buna benzetmiştir.

Siboney’de çok sayıda yaralı gördüğünü ve hasta ile yaralının karıştırıldığını ve yaralılara bakım için yapılan düzenlemelerin tamamen yetersiz kaldığını belirtmiştir. Bu noktada bir kez daha Türk-Yunan Savaşı ile karşılaştırma yaparak Amerikan askerleri tarafından alınan yaraların kullanılan Mauser silahlarından dolayı Türk ordusununkiyle karşılaştırılamayacağını söyleyerek, “Mauser çok daha medeni bir silahtır, çünkü etkisiz kalar, öldürmez” demiştir.⁵⁷

Seneca’dan yola çıkan Hasan Enver Paşa ve diğer ateşe militerleri Dr Doty tarafından sıtma ateşi sebebiyle Hoffman adasından, Özgürlük Limanı’na aktarılmıştır.⁵⁸ New York’ta Hasan Enver Paşa İstanbul’a (22 Temmuz 98 tarihli) bir

54 The Arizona Republican, Foreign Notes and Comment, 18 Ekim 1898.

55 Hope Pioneer, C L, ALLEN, Publisher. Bk. Ek. 3.

56 “Turkish General Reviews The War Hassam Enver Pasha On The Fighting at Santiago”, The Appeal, , Vol:14, No.32, 6 Ağustos 1898.

57 “Turkish General Reviews The War Hassam Enver Pasha On The Fighting at Santiago”, The Appeal, Vol.14, No. 32, 6 Ağustos 1898.

58 The St. Paul Globe, Suspects Set Free. Passengers From the Seneca Land, ed at the Battery, New York, July 22 1898.

telgraf çekerek Küba'da “*dehşetli bir hal-i mecruhiyetten*” kurtularak ateşe militerlerle birlikte New York karantinasından çıktığını iletmıştır.⁵⁹

Hasan Enver Paşa İspanyol-Amerikan Savaşı'nı değerlendiren raporlar hazırlayarak İstanbul'a sunmuştur. Küba adasının beşeri ve sosyal durumundan bahsettiği bu raporlarda Küba halkının bağımsızlık mücadelesini kararlılıkla sürdürdüklerinden övgüyle bahsetmiş ve sömürge idarelerine karşı daima mücadele edeceği kanaatini paylaşmıştır.⁶⁰ Mabeyn Başkitabeti'ne Mart 1898 tarihli bir rapor ile Küba hakkında bilgi sunan⁶¹ Enver Paşa, 28 Mart 1898 tarihli bu raporda Küba'nın ahvalini Girit'e benzeterek:⁶²

“Rum bankerlerinin Giritlilere yaptıkları nakdi yardımlar gibi Amerikalı servet sahipleri de Kübalılara önemli yardımlarda bulunmuşlardır. 15 milyon dolara ulaşan bu yardım Kübalılara borçlanma yoluyla verilmiş, ada cumhuriyete dönüştükten sonra paranın yüksek bir faizle geri ödenmesi taahhüt altına alındığından adanın başlı başına bir hükümet oluşturması için ABD'nin müdahalesi meydana gelmiştir...” demiştir. Raporda Küba münasebetiyle ABD-İspanya arasındaki gerginlik hakkında da bilgi verilmiştir.

Paris Antlaşması ile son bulan savaş sonrasında Küba adalarında İspanyolların terk etmiş oldukları Amerikalıların ellerine geçen ve Hamburg'da Levi namında tüccar tarafından satılmakta olan elli yüz sandık kadar küçük çaplı mavzer fişenklerden numune olarak iki sandık getirilmiştir.⁶³ Amerika ve İspanya muharebesinde kısmen müsadere edilen ve kısmen Küba adasında Amerika tarafından zabt olunan New York'ta bir tüccarın eline geçmiş olan bir yedi milimetrelik İspanyol sistemi 1892 numrolu tüfenklerden onbin adedi ile .. üçbuçuk milyon cephanesinin Sırbistan hükümetine satılmak üzere Belgrad'ta bir tüccarın elinde bulunduğu istihbar kılınmıştır. Komitalar eline geçeceği rivayet olunan bu silah ve cephane Devlet-i Aliyye tarafından satın alınmıştır.⁶⁴

59 BOA, Y.PRK.AZJ., 5-63.

60 Yılmaz, *age.*, s. 21.

61 BOA, Y.E.E., 136-35.

62 Mehmet Temel, *XIX. ve XX. Yüzyılda Osmanlı Latin Amerika İlişkileri*, Nehir Yay., İstanbul Ekim 2004, s. 119.

63 BOA, Y.PRK.ASK., 155-5.

64 BOA, Y.PRK.EŞA., 43-69.

ABD'nin müdahalesi ile Küba Cumhuriyeti kurulmuş ve yeni başkan 1902 tarihinde Osmanlı Sultan'ına, başa geldiğini ve iki devletin arasındaki dostane ilişkilerin devamını isteyen bir nâme göndermiştir.⁶⁵

Küba Hükümeti 1902 yılı itibariyle iki ülke arasında konsoloslar tayin edilmeye kadar Osmanlı Devleti'nde bulunan Kübalıların Amerikan konsoloshanelerince himaye edilmesini istemiştir. Buna binaen Meclis-i Mahsusa-i Vükelâ kararıyla konsolosluklar tesis olununcaya kadar Kübalıların hak ve himayelerinin muhafazası Amerikan konsoloshanelerine tayin edilmiştir.⁶⁶ Osmanlı Hükümeti de Kübalıların Amerikalıların sahip olduğu yasal durum ve sözleşmelere sahip olmadıklarından *“haklarında hukuk-u düvel-i kavaidine tevfiқан muamele edilmek üzere Amerika konsoloslarının memalik-i şahaneye gelecek Kübalılar üzerine hak himayelerinin tasdiki”* şeklinde uygulanacak olan muamele ve koruma hususu karara bağlanmıştır.⁶⁷

Sonuç

16. ve 19. yüzyıllar boyunca İspanya sömürgesi altında olan Filipinler, 1898 İspanyol-Amerikan Savaşı sonrasında imzalanan Paris Antlaşması ile ABD'ye devredilmiştir. 12 Haziran 1898'te Aguinaldo liderliğinde Filipin devrimci güçleri tarafından Filipin Bağımsızlık Bildirgesi ilan edilmiş olmasına karşın bu bildirge İspanya ve Amerika tarafından kabul görmemiştir. Ancak Amerika'nın burayı topraklarına katmış olması ve adaya asker çıkarması sonucu adada karşı bir direniş hareketi görülmüştür.

Filipinler'in güneybatı kesiminde Mindanao Özerk Bölgesi içinde yer alan Sulu yönetim bölgesinde merkezi Jolo olmak üzere burada bulunan Müslüman ahalinin Amerikan askerine karşı direnişi Amerika için beklenmedik bir durum olduğu gibi, adada ikili bir mücadele sahası ortaya çıkarmıştır. Bu noktada ABD tarafından Osmanlı Devleti'nin Hilafet makamı olarak Amerika'nın yanında yer almak suretiyle duruma müdahalesi istenmiştir. Direnen Müslüman Moroların Amerikan askerlerine direnmemesi mukabilinde kendilerine dini özgürlük vaadi verilmiştir. Filipin adaları civarında bulunan ve yaklaşık iki milyon nüfus İslam ahalisi ile Osmanlı hilafet makamı münasebetleri artırma lüzumu ve niyeti ile bu teklife olumlu yaklaşmıştır.

Amerikan askeri ve donanma birliklerine eşlik etmek üzere Küba'ya Hasan Enver Paşa ve Halit Bey ile birlikte bir heyet gönderilmiştir. Hasan Enver Paşa, Küba'da

⁶⁵ Yılmaz, *age.*, s. 23.

⁶⁶ BOA, DH.MKT., 800-69.

⁶⁷ BOA, DH.MKT., 2602-25.

gözlemlerini raporlar halinde İstanbul'a sunmuştur. Amerikan ordusunun güçlü oluşundan, Küba halkının kararlı mücadelesinden övgüyle söz etmiştir.

ABD'nin istek ve desteğiyle Osmanlı Devleti'nin Müslümanların halifesi sıfatıyla İspanyol-Amerikan Savaşı'na müdahil olması evvel zamana kıyasla önemlidir. İngiltere, Hollanda gibi sömürge devletleri kendi müstemlekelerinde bulunan Müslümanların Osmanlı Devleti tarafından halifelik sıfatıyla himaye edilmesinden çekinmiş ve buna her defasında engel olmuşlardır. Bu bağlamda hilafet makamının müstemleke Müslümanları üzerinde söz sahibi oluşu bu manevi makamın siyasi etkisini açıkça ortaya koymuştur. Ayrıca, Panislamist politikanın büyük etkisini ispatlar niteliktedir.

Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, İ.MBH., 11-99.,

BOA, Y.PRK.AZJ., 5-63.

BOA, Y.PRK.UM., 45/40.

BOA, Y.PRK.UM., 45/40, lef 2.

BOA, Y.E.E., 136-35.

BOA, DH.MKT., 800-69.

BOA, DH.MKT., 2602-25.

BOA, Y.PRK.EŞA., 29-26.

BOA, Y.PRK.ASK., 155-5.

BOA, Y.PRK.EŞA., 43-69.

BOA, MKT.MHM., 544-48.

Sürelî Yayınlar

“İspanya ve Amerika Muharebesi Filipinde”, *Tercüman-ı Hakikat*, 28 Temmuz 1898.

“İspanya ve Amerika Muharebesi Filipin Ahvali”, *Tercüman-ı Hakikat*, 27 Temmuz 1898.

“Turkish General Reviews The War Hassam Enver Pasha On The Fighting at Santiago”, *The Appeal*, Vol. 14, No. 32, 6 Ağustos 1898. The Arizona Republican, Foreign Notes and Comment, 18 Ekim 1898.

Hope Pioneer, C L, ALLEN, Publisher.

“Turkish Attaches”, *Los Angeles Herald*, 18 Mayıs 1898.

“Turks Will Watch the War”, *The Omaha Daily Bee*, 18 Mayıs 1898.

“Suspects Set Free. Passengers From the Seneca Land”, *The St. Paul Globe*, ed at the Battery. New York, July 22 1898.

“Turks Coming to See the War”, *The Sun*, Vol. LXV, No. 260, 18 Mayıs 1898.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Arnold, James R., *The Moro War: How America Battled a Muslim Insurgency in the Philippine in the Philippine Jungle, 1902-1913*, Westchester Book Group, USA 2011.

Ataöv, Türkaya, “1898 İspanyol-Amerikan Savaşı ve Sonuçları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C 22, S. 2, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1967, s. 237-284.

Clarence-Smith, William G., “Middle Eastern States and The Philipinnes under Early American Rule, 1898-1919”, *From Anatolia To Aceh Ottomans Turks and Southeast Asia*, Edited by A.C S. Peacock&Annabel Teh Gallop Oxford University Press, s. 199-219.

Çiçek, Nazan, “Osmanlı İmparatorluğu ve Küba İlişkilerinin Başlangıcı”, Mehmet Necati Kutlu, vd. ed. Fatma Öznur Seçkin, Ankara Üniversitesi Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 63-118.

Donoso, Isaac, “The Ottoman Caliphate and Muslims of the Philippine Archipelago during the Early Modern Era”, *From Anatolia To Aceh Ottomans Turks and Southeast Asia*, Edited by A.C S. Peacock&Annabel Teh Gallop Oxford University Press, s. 121-146.

Erhan, Çağrı, “Main Trends in Ottoman-American Relations”, *Turkish American Relations Past, Present and Future*, ed. Mustafa Aydın ve Çağrı Erhan, Routhledge Taylor&Francis Group, London and New York, s. 3-25.

Gordon, Leland James, *American Relations With Turkey 1830-1930 An Economic Interpretation*, University of Pennsylvania Press, 1932.

Göksoy, İsmail Hakkı, *Filipinler*, *DİA*, C 13, s. 84-88.

Göksoy, İsmail Hakkı, “Acehnese Appeals for Ottoman Protection in the Late Nineteenth Century”, *From Anatolia To Aceh Ottomans Turks and Southeast Asia*, Edited by A.C S. Peacock&Annabel Teh Gallop Oxford University Press, s. 175-197.

Kadı, İsmail Hakkı, “The Ottomans and Southeast Asia Prior to the Hamidian Era: A Critique of Colonial Perceptions of Ottoman-Southeast Asian Interaction”, *From Anatolia To Aceh Ottomans Turks and Southeast Asia*, Edited by A.C S. Peacock&Annabel Teh Gallop Oxford University Press, s. 149-174

Kurtuluş, Rıza, “Asya”, *DİA*, C 3, s. 534-542.

Navarro, Jose Canton, *Küba Tarihi Bir Halkın Biyografisi*, Yazılama, İstanbul, Nisan 2011.

Offner, John L., *An Unwanted War: The Diplomacy of the United States and Spain over Cuba, 1895-1898*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill & London, 1992.

Oscar S. Straus, *Under Four Administration: From Cleveland To Taft*, Houghton Mifflin, Boston, 1922.

Peacock, A.C S. and Gallop, Annabel Teh, "İslam, Trade and Politics Across the Indian Ocean: Imagination and Reality", *From Anatolia To Aceh Ottomans Turks and Southeast Asia*, Edited by A.C S. Peacock&Annabel Teh Gallop Oxford University Press, 2015, s. 1-23.

Temel, Mehmet, *XIX. ve XX. Yüzyılda Osmanlı Latin Amerika İlişkileri*, Nehir Yay., İstanbul Ekim 2004.

Traxel, David, *1898 The Birth of the American Century*, Alfred A. Knope New York 1999.

Wasburn, George, *Fifty Years In Constantinople And Recollection of Robert College*, Boston and New York, Houghton Mifflin Company 1909.

Yılmaz, Ömer Faruk, *Kübada'ki Osmanlılar*, Yedikıta, S. 27, Çamlıca Basım, Kasım 2010, s. 14-23.

Ziel, Ron, *The Birth of the American Century Centennial History of the Spanish American War*, (Edited by Jedidiah Clauss), Amereon House Mattituck, Sunrise Special Ltd. Bridgehampton, New York USA 1997.

Ekler

Y.PRK.EŞA.00029.00026.001

Ek 1: İspanya-Amerika Küba Meselesi'ne dair arşiv belgesi, Y..PRK.EŞA._29-26.

Ek 2: “Turkish General Reviews The War Hassam Enver Pasha On The Fighting at Santiago”, *The Appeal*, Vol. 14, No. 32, 6 Ağustos 1898. The Arizona Republican, Foreign Notes and Comment, 18 Ekim 1898.